

Eski Türkçeden Günümüze *şişek* Sözcüğü

Halil İbrahim TAŞKIRAN*

(Sivas)

Özet: Bu çalışmada *şişek* sözcüğünün tespit edebilen ilk kaydındaki biçim ve anlamından günümüzdeki biçim ve anlamlarına gelene kadar geçirdiği değişim aktarılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla çalışma: Giriş, Eski Türkçede *tişek* Sözcüğü, Tarihî Kıpçak-Harezmi ve Çağatay Eserlerinde *Şişek* Sözcüğü, Eski Oğuz Türkçesi Eserlerinde *Şişek* Sözcüğü, Türkiye Türkçesi ve Ağızlarında *Şişek* Sözcüğü, Çağdaş Türk Dillerinde *Şişek* Sözcüğü, İçeriği Farklı Sözlüklerde *Şişek* Sözcüğü, *Şişek* Sözcüğüne Dair Köken Bilgisi Açıklamaları ve Sonuç olmak üzere dokuz başlık altında toplanmıştır. *şişek* sözcüğü, tarihî Türk dillerinden Eski Türkçe döneminde *Dîvânu Lugâti't- Türk'te tişek* biçimiyle “iki yaşındaki koyun” anlamında bir kez geçmekteyken, çağdaş Türk dillerinde en az iki biçimi ve birçok farklı anlamı bulunmaktadır. Bu biçim ve anlamların tarihî Türk dilleri ile çağdaş Türk dilleri ve Anadolu ağızlarındaki durumu şu şekildedir: Eski Türkçe *tişek*'ten gelişen *şişek* ve Anadolu ağızlarındaki *işek*,

* Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni, Sivas Akıncılar Türk Telekom Anadolu Lisesi; hibrahimtaskiran1@gmail.com; 0000-0003-3393-2165

fışek, şışak, şışey, şüşek türevleri “çeşitli yaşlardaki erkek ve dişi koyun; enenmiş koyun; doğurmamış genç manda” anlamları yanında “balık” anlamını da ifade etmektedir. Eski Türkçe *tışe-*’den gelişen *dişe-* biçimi Türkiye Türkçesinde “diş çıkarmaya başlamak (bebekler hakkında); diş çıkarmak” anlamına, Kumuk Türkçesinde *tışe-* olarak “1. Yonmak, yontmak; *taşnı tışemek* ‘taşı yontmak’; 2. mec. Birini birine, bir şeye saldırtmak”, Kaşgar ve Yarkend ağzında *tışa-* biçimi “1. Testerenin dişlerini eğelemek; 2. *çiş-i-* ‘yaşını doldurmak” anlamlarına evrilmiştir.

Anahtar sözcükler: Çağdaş Türk dilleri, Eski Türkçe, köken bilgisi, şışek, Türkiye Türkçesi.

Abstract: The Word Şışek From Old Turkish to Modern Turkish

In this study, it was aimed to convey the change of the word *şışek* from its form and meaning in the first record until it has reached to its current form and meaning. For this pupose, this study was consisted of nine chapters: Introduction, The Word *tışek* in old Turkish, *şışek* in historical Kıpçak-Kharezmi and Chagatai Works, *şışek* in old Oghuz-Turkish Works, *şışek* in Turkey-Turkish and Dialects, *şışek* in contemporary Turkish Languages, *şışek* in Dictionaries with Different Content, the ethimological explanations of the word *şışek* and conclusion. While the word *şışek* is used once in *Dîvânu Lugâti't-Türk* with the form of *tışek* in Old Turkic period in the history of Turkic languages, with the meaning "two-year-old sheep", it has at least two forms and a lot of different meanings in modern Turkish languages. These forms and meanings

in the historical Turkic languages and dialects are as follows: *şişek* derived from the Old Turkic word *tışek* and its derivatives of the Anatolian dialects such as *işek*, *fışek*, *şışak*, *şışey*, *şüşek* forms; have meanings of “male and female sheep of various ages, hogge, heifer buffalo, and also “fish”. The form of *dışe-* derived from Old Turkic *tışe-* turned into meanings like, to start teething (for babies); to teeth; *tışe-* (1) to sculpt, and to sculpt a stone, (2) (met.) to make someone attack something or someone else in Kumuk Turkish; and the *tışa-* (1) to sharpen the teeth of a saw, (2) *çiş-i-* “to turn one-year-old” in Kashgar and Yarkand dialects.

Key Words: Etymology, modern Turkic languages, Old Turkic, *şişek*, Turkey Turkish.

Giriş: Eski Türkçeden günümüze yaygın bir kullanım alanına sahip olan hayvan adlandırmalarında bir hayvanın yaşamında öne çıkan önemli evrelere bakıldığı görülür. Koyunların yaşamında öne çıkan önemli bir dönem *şişek* adlandırılmasıyla ifade edilir. *şişek* sözcüğünün tarihî ve çağdaş Türk dillerindeki durumu bu inceleme ile ele alınır.

Bu bağlamda kaynaklara bakıldığında *şişek* sözcüğünün ilk kez *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te geçtiği görülür. ET *tışek* "iki yaşındaki koyun" sözcüğünün *tışe-* "süt dişlerini kaybetmek ve kalıcı dişler almak" fiilinden türediği Clauson (1972: 563), Tekin (2013: 206), Eren (1999: 389) ve Hauenschield (2003: 212- 213) gibi pek çok araştırmacı tarafından ifade edilir. Orta Türkçe döneminde *şişek* “iki yaşındaki koyun” sözcüğünün Kıpçak, Harezmi ve Çağatay dönemi eserlerinden sözlüklerde, EOT döneminde ise çoğunlukla

tıp metinlerde geçtiği görülür. Türkiye Türkçesi ölçünlü dili ve ağızlarına bakıldığında ise *şişek* “iki yaşındaki koyun” sözcüğünün birçok türeviyle karşılaşılır. Benzer durum, çağdaş Türk dilleri ve ağızlarında da görülür. Ayrıca sözcüğün yabancı sözlüklerdeki kayıtları ile sözlük ya da ağız çalışması olmayan farklı içerikli çalışmalarda kullanılanları ayrı bir başlık oluştururken hemen ardından sözcüğe dair yapılan köken bilgisi açıklamaları aktarılır. Sonuç bölümünde önceki bölümlerde sıralanan veriler değerlendirilerek ulaşılan sonuçlar belirtilir.

Eski Türkçede Tişek Sözcüğü: *şişek* sözcüğüne dair ilk bilgileri *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ten elde etmekteyiz. *tişek* biçimiyle kaydedilmiş sözcük için Atalay (1985: 387) “iki yaşını bitirerek üç yaşına basmış olan koyun” açıklamasını verirken, Ercilasun-Akkoyunlu (2018: 167) “iki yaşındaki koyun” açıklamasını verir.

Tarihî Kıpçak, Harezm ve Çağatay Eserlerinde Şişek Sözcüğü: İM *şişek* “şişek, iki yaşlı koyun” (Battal, 1934: 60), Kİ *şişek* “iki yaşındaki koyun” (Caferoğlu, 1931: 96), TZ *şişek* “oğlak” (Atalay, 1945: 248), TA *şişek* “iki yaşındaki koyun” (Toparlı vd. 2000: 19), BM (13a/8) *şişek* “şişek, iki yaşında koyun” (Al-Türk, 2012: 120), *šišäk* شيشك “zweijähriges Schaf. // iki yaşındaki koyun” (Houtsuma, 1984: 80), LÇ *şişek* “şişme; büyük koyun; iki yaşındaki kuzu” (Şeyh Süleyman Efendi, 1882: 205).

Eski Oğuz Türkçesi Eserlerinde Şişek Sözcüğü: EOT dönemi eserlerinden tıp metinlerinde *erkek şişek* tabirinin çokça kullanıldığı görülür:

Erkek şişek شيشك *eti ve emer oğlak eti yemek¹ gerek, eyü gidâdır.* (XIV. yy) TS V 3669.

Gıdalardan arı buğday etmeği ve erkek şişek شيشك eti.. yemek gerek. (XIV.- XV. yy) TS V 3670.

Ve erkek şişek شيشك eti günde birkez yeye². (XIV- XV. yy) TS V 3670.

Şöyle bilmek gerek kim arı buğday etmeğiyle, irkek şişek شيشك etinden yeğrek³ gidâ yoktur. (XV. yy) TS V 3670.

HS (3a. 10) *arı buğday etmeğiyle irkek şişek etinden yeğrek⁴ gidâ yokdur sağ kişiye.* (İlhan, 1998: 127), *Andan sonra oğlak ya tavuk ya şişek etinin turu yahnişi şuyına ısladalar yedüreler⁵ öyini öyini dağı vaktle ola.* (İlhan, 1998: 212), **İrkek şişek** *etin yahni eyleyeler kim gâyet bişe tuzlu olmaya şuyına arı etmek için ısladalar vireler.* (İlhan, 1998: 219), *Gıdasını arı etmekle şişek etine düze.* (İlhan, 1998: 221), **İrkek şişek** *yahnisinin suyu kim arı buğday etmenin ıslayalar nîm-birişt yumurda laţif helvalar kızıl üzümle ağardılmış bādām ayva incirle koz içi şarāb-ı reyhāni gâyet eyüdür.* (İlhan, 1998: 223), **İrkek şişek** *etin ve bir yaşar irkeç etin kim semüz ola.* (İlhan, 1998: 232), *gidâsı sıhhatin ri'âyet itmege kişinin arı buğday etmeği ola irkek şişek eti bir*

¹ *yemek* sözcüğü TS V 3670'te *yimek* şeklinde kayıtlıdır.

² *yeye* sözcüğü, TS V 3670'te *yiye* şeklinde kayıtlıdır.

³ *yeğrek* sözcüğü, TS V 3670'te *yeğrek* şeklinde kayıtlıdır.

⁴ *yeğrek* sözcüğü, HS 127'de *yigrek* şeklinde kayıtlıdır.

⁵ *yedüreler* sözcüğü, HS 212'de *yedüreler* şeklinde kayıtlıdır.

yaşından geçmiş inenmiş oğlağ_—eti, semüz buzağı eti, laṭīf beslenmiş tavuğ_—eti, keklik durrāc-ı çil, uşak balık kim tatlu suda avlayalar arı tobraqlu taşlu ırmağda tutalar. (İlhan, 1998: 240-241), Amma şöyle bilmek gerek kim arı buğday etmegiyle **irkek şişek** etinden yègrek⁶ ğidā yokdur şağ kişiye. (İlhan, 1998: 242), Havānuñ eseri kūrıtıma hem ağır olub issiyken buğı yaş eylemeye tamām soviyacağ tabiati **irkek şişek** eti tabiatına beraber olur leṭāfetde. (İlhan, 1998: 243), Ferrūcı ya **irkek şişek** eti her kanqısına mizācı lāyıkça ğāyet bişüreler azırağ kala şuyı şakınalar kim tuzlu olmaya. (İlhan, 1998: 252); HK **irkek şişek** eti... (Gümüşatam, 2009: 170, 265), şişek “şişek, iki yaşındaki koyun” (Gümüşatam, 2009: 601).

Şu örneklerde şişek’e dair herhangi bir cinsiyet anlamı verilmez:

Eğer on iki dirhem **şişek** شیشك etiyle bişürseler. (XIV. yy) TS V 3669.

Ey sana kurban **şişegim** میسهگم mişegim

Atacağım anacağım hîyşegim. (XV. yy) TS V 3670.

Ğidāsını arı etmekle **şişek** شیشك etine düze, dürlü dürlü ğidâlara öğretmeye. (XV. yy) TS V 3670.

Oğlak ya tavuk ya **şişek** شیشك etinin turu yahnisi suyuna islatalar yèdireler⁷. (XV. yy) TS V 3670.

Yiğirmi oğlak keçi: 500, on çebiş keçi, yirmi beş **şişek** شیشك koyun... (XVI. yy) TS V 3670.

⁶ yègrek sözcüğü, HS 242’de yigrek şeklinde kayıtlıdır.

⁷ yèdireler sözcüğü, TS V 3670’te yidireler şeklinde kayıtlıdır.

Otlak kanunu budur ki... her üç yüz koyunları bir sürü itibar olunup a'lasından bir koyun, evsatından bir şişek شيشك ednasından bir toklu otlak hakkı alınmak kanundur. (XVII. yy) TS V 3670.

şişāk⁸ شيشاك [Far.]: Bībāk vezninde bir yaşına varmış koyuna denir. Türkiye'de dahi müsta'meldir. (XVIII- XIX. yy) TS V3670.

Türkiye Türkçesi ve Ağzlarında Şişek Sözcüğü: *şişek* için *Türkçe Sözlük*'te (2011: 2227) “1. İki yaşındaki koyun; 2. Kuzuluma dönemine girmiş veya doğurmuş koyun” anlamları verilir.

An. Ağ.'da *şişek* yanında *şişak*, *şişey*, *şişik* (II), *şişek*, *şüşek* biçimleri için “1. 1-2 yaşında koyun; 2. Kuzulama dönemine girmiş ya da doğurmuş sütü koyun” anlamlarına ek olarak; “3. 1-2 yaşında erkek koyun; 4. Enenmiş koç; 5. Doğurmamış genç manda” DS X 3786- 3787, krş. *fışek* (II) “bir yaşındaki koyun” DS V 1872, krş. *işek* (I) “1. Bir yaşındaki koyun; 2. Yeni kuzulayacak koyun” DS VII 2562 biçim ve anlamları da bulunur.

Sivas ağzı *şişek* “bir yılını tamamlamış dişi koyun” (Caferoğlu, 1995: 263), *şişek/ şüşek* “1. 1-2 yaşındaki koyun; 2. Kuzulama dönemine girmiş ya da doğurmuş sütü koyun” (Demir-Şen, 2006: 693); (Toparlı, 2019: 334), *şişek* “1-2 yaşındaki dişi koyun” (Kesten, 2013: 357), Sivas Akıncılar ağzı *şişek* “bir

⁸ *şişek* sözcüğü yukarıdaki örnekte *şişāk* biçimi ile Farsça olduğu belirtilerek kayıt altına alınmıştır. Bu okuyuşun imlaya dayalı olduğu ve vezin gereği *şişāk* şeklinde kaydedildiği açıktır. Sözcük, *şişek* biçiminde okunmalıdır.

yaşından büyük koyun, kuzu ile koyun arası” [*Goyunna guzunun arası, bir yaşında sekiz on aylıh, o şişek genelde dişisi.*] (Taşkiran, 2021: 366), Elazığ ağzı *şişek* “1-2 yaşında koyun” (Buran- İlhan, 2008: 196), Erzincan ağzı *şişek*⁹ “bir yaşından yukarı koyun” (Sağır, 1995: 426), Mersin ağzı *şişek* “1-2 yaşında dişi koyun” (Tor, 2004: 345), Trabzon ağzı *şişek* “1-2 yaşındaki koyun” (Demir, 2006: 218), Ordu ağzı *şişek* “kuzulama dönemine girmiş dişi koyun” (Demir, 2001: 355), Erzurum ağzı *şişeyh* “bir yaşından yukarı koyun” (Gemalmaz III, 1995: 295), Emirdağ ağzı *şişek* “1-2 yaş aralığında genç koyun” [*Bu sene bu garabaş şişe(ğ)i babam gurban kesecek.*] (Türkmen, 2018: 355), Aybastı ağzı *şişek* “yeni kuzulayan koyun” (Aydın, 2002: 230), Malatya ağzı *şişek*¹⁰ “kuzulama dönemine girmiş ya da doğurmuş sütlü koyun” (Gülseren, 2014: 189), Arpaçay ağzı *şişek* “iki yaşında yavrulamamış koyun” (Olçay vd. 1988: 396), Doğu Rodop Türk ağızları *şişäk* “ilk kışını geçiren kuzu// agneauqui a passé son premierhiver”; *şişek* “iki yaşına girmiş dişi koyun” (Mollova, 2003: 357), Kuzeydoğu illeri ağızları *şişek* [Tr., Gir.] “1. /Tr./ Kısır koyun; 2. /Gir./ Olmuş, yetişkin koyun” (Caferoğlu, 1994: 346), Güneyce-Rize ağzı *şişek* “sebze ve meyvelerin kıvam şişkinlikte, hayvan yavrularının yapılı olma hâli; iki yaşını geçmiş gebe koyun; [*Kiz babanın evine oldun koyin şişeği.*]” (Kara, 2014: 410).

⁹ Sağır (1995: 426), *şişek* sözcüğünün Farsça kökenli olduğunu belirtir.

¹⁰ Gülseren (2014: 189), *şişek* sözcüğünün ET *tîşe->tîşe-k > şişek* biçiminde geliştiğini ve Farsçada *şişäk* biçiminde kayıtlı olduğunu belirtir.

Çağdaş Türk Dillerinde Şişek Sözcüğü: Az. krş. *şişək* شیشک “değişik yerlerde 2-4 yaş arasında olan koyuna verilen ad” AzTS 3162.

Az. krş. *şişək* “ilk dəfə qoça və ya kələyə gələn, ilk defa doğum ərəfəsinə olan <həyvən>”. [*Qomralkərə şişəx'di, yetişif bö:nə- sə:rə doğar.* (Zengilan)]; [-*Camış üş yaşına çatanda şişəx'di.* (Tovuz)]; [-*Həsənqulunun dörət şişəyi var.* (Fuzuli)]. AZDL II 533.

Türkm. krş. *işek* “genç koyun, iki yaşında koyun” TürkmİngS 33.

Kır. krş. *şişek/ işek* “ikinci yaşına basan idiş edilmiş koç” KırTS 690, 372. Ayrıca *Kırgız Türkçesinde Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvanlara Yaşlarına Göre Verilen Adların Etimolojisi Üzerine Bir İnceleme* adlı eserinde, Kalieva (2020: 615) Güney Kırgızistan'da bir yaşına girmemiş erkek kuzulara *toktu, şişek* veya *cusak* dendiğini, Calal-Abad ve Batken ağızlarında “iki yaşındaki erkek koyun”a *şişek* dendiğini, Özbekistan'daki Kırgızlarda da *şişek*'in “iki yaşındaki koyun” anlamına geldiğini, Çüy ağızında iki veya üç dişi olan koyunlara da bu adın verildiğini belirtir.

Kaz. krş. *tiseŋ* “keskin dişli” (Tekin, 2013: 206).

Kum. krş. *tişe-* “1. Yonmak, yontmak; *taşnı tişemek* ‘taş yontmak’; 2. mec. Birini birine, bir şeye saldırtmak” KumTS 335.

Tat. krş. *şişek* “ikənçë yeşë bëlen bargan beren” TüTaS 296.

Kaşgar ve Yarkend ağızı krş. *şişek*¹¹ “1. İki yaşına girmiş koyun ve keçi [ششاک *şişek*¹²]; 2.-; 3. ET *şişek* ED 868. > *tişek* ED

¹¹ *şişek* sözcüğü *Kaşgar ve Yarkend Ağızı Sözlüğü*'nde (2014: 239) imlaya dayalı okuyuş gereği *şişak* biçimiyle kaydedilmiştir.

563. (Shaw¹³, 2104: 239); krş. *tişa-* “1. Testerenin dişlerini eğelemek; 2. *çişi-* ‘yaşını doldurmak’” (Shaw, 2014: 261).

Tuv. krş. *dižeŋ* bk. *diže-* “Süt dişlerini kaybetmek” (Tatarintsev, 2002: 151).

Yak. krş. *tīsāŋä/ tihāŋä* “üç yaşındaki dana ya tay” (Tekin, 2013: 206).

SUyg. krş. *tisemei*¹⁴ “üç yaşındaki koyun” (Tenişev, 1976: 213).

YUyg. krş. *chishang*¹⁵ [چشاك] “İri dişli, dişli, dişli tırnaklı; öndeki dişlerin çıkıntılı olması.” (Necip, 2016: 86).

Hal. krş. *şışäk* “zweijähriges Lamm// İki yaşındaki kuzu” (Doerfer- Tezcan, 1980: 196).

İçeriği Farklı Sözlüklerde Şişek Sözcüğü: *şişek* sözcüğü *Lehçe-i Osmânî* (Toparlı, 200: 364) ve *Kamus-ı Türki*’de (Yavuzarslan, 2015: 1147) *şişek* شيشك “iki yaşındaki kuzu” biçimiyle kayıtlı olup, Meninski’de (1687: 43), (Meninski, 2000: 2811) *şişek* شيشك “annus medii circiteranni”, Meynard’da (1886: 164) *chichek* شيشك “moutonage de deux ans et qui devient grass// iki yaşında koyun”

¹² *şişek* sözcüğü *Kaşgar ve Yarkend Ağzı Sözlüğü*’nde (2014: 239) imlaya dayalı okuyuş gereği *shishak* biçimiyle kaydedilmiştir.

¹³ Shaw (2014: 261), *tişa-* fiili için “1. Testerenin dişlerini eğelemek [تیشاماق *tish-a-mak* 85]; 2. *çişi-* yaşını doldurmak” İL 453, krş. [تیشاماق *tüş-a-mak* 68]; 3. ET *tişe-* ED 561” açıklamalarını verir.

¹⁴ Tekin (2013: 206), *tisemei* sözcüğünün “üç yaşındaki koyun” anlamına geldiğini belirtir.

¹⁵ Tekin (2013: 206), Yak. *tīsāŋä/ tihāŋä* “üç yaşında buzağı ya da tay”, SUyg. *tisemei* “üç yaşında koyun”, Tuv. *dižeŋ* “büyük dişli”, Kaz. *tiseŋ* “keskin dişli”, YUyg. *çišan* “keskin dişli” sözcüklerinde ET’deki temel anlamın devam ettiğini belirtir.

ve *Türkçe Fransızca Sözlük*'te *şişek* “agneau âgé de deux ans; vassiveau etc.// İki yaşındaki koyun; şişkin” (Kocabay, 1984: 1009) olarak kaydedilmiştir. İngilizce olarak 1852- 1853 yıllarında ilk kez basılan (Karagöz, 2010: 246) *Redhouse Sözlüğü*'ne de *şişek* شيشك biçim “prov. lamb in its second year // iki yaşında kuzu” ve anlamıyla girmiştir. Karaağaç (2008: 797), *Türkiye Verintiler Sözlüğü*'nde *şişek* sözcüğünün komşu dillerden Farsçaya *şişek* biçim ve “iki yaşındaki koyun; bir yıllık kuzu” anlamıyla (TMEN 1332; Erş 179; FTS); Ermeniceye *şişek* biçim ve “bir yaşındaki kuzu” anlamıyla (TMEN 1332); Bulgarcaya *şişék* biçim ve “bir yaşındaki kuzu” anlamıyla (Alf. 294) verintilendiği bilgilerini aktarır. Steingass'da (1998: 775) ise *şişek*¹⁶ شيشك için “a sheep a year old; a magpie; a small partridge; a four- stringed instrument // bir yaşında bir koyun; saksagan; küçük bir keklik; dört telli bir enstrüman” anlamları verilir.

Veteriner Hekimliği Sözlüğü'nde *şişek* için (İng. popping) “Her iki cinsiyette, 1-2 yaş aralığında genç koyun” açıklamaları verilir (TDK, 2009: 1659). Savi (1993: 256), *Yusuf Ziyaeddin Paşa'nın El- Hediyyetü'l Hamîdiyye'sinde Osmanlıca- Türkçe Taraması* adlı eserinde *şişek* de “iki yaşında giren erkek kuzu” yer almaktadır. *şişek* sözcüğü, Osmanlı Türkçesinde benzer yazılışların tespit edildiği bir sözlüğe de girmiştir: *şişek* “1. İki yaşındaki koyun; 2. Şişmiş” (Erdoğan, 2009: 247).

¹⁶ *şişek* sözcüğü Steingass'da (1998: 775) *shīshak* şekliyle kaydedilmiştir.

Şişek Sözcüğüne Dair Köken Bilgisi Açıklamaları: Clauson¹⁷ (1972: 563), *tişek* “iki yaşındaki koyun” sözcüğünün *tişe-* “süt dişlerini kaybetmek” fiilinden türediğini ifade ederken, bu biçimin tek örnek olmasına dikkat çeker. Hauenschild (2003: 212- 213), Tekin (2013: 206), Eren (1999: 389), Kalieva (2020: 615), Gülseren, (2014: 189) ve daha pek çok araştırmacı aynı etimolojiyi destekleyeci şekilde görüş belirtirler. Erdal (1991: 424), *tişek* ve *şişek* sözcükleri ile ilgili bir açıklamada bulunmaz, ancak *tiş* adından *+e-* ile genişletilen *tişe-* biçimi hakkında ilgi çekici bilgiler verir: ET *tiş+ä-* biçiminin *täğirmän tişädi* “değirmen dişini biledi”, *ol orgak tişädi*¹⁸ “orağın dişini biledi” DLT 231’de geçtiğini; DLT’te *tişä-t-* ve *tişä-l-* fiillerinin bulunduğunu, *tişä-n-* biçiminin yanlışlıkla *tişlän-* olarak yazıldığını ve karıştırılarak *tışlan-* “dişleri büyümek” olarak kaydedildiğini belirtir. Tietze de (2002: 629) *dişe-* “diş çıkarmaya başlamak (bebek hakkında); süt dişlerini döküp esas dişlerini çıkarmak” sözcüğünün ET *tişe-* ile bağlantılı olduğunu, bu yapının da *tiş* adından *+a-/ +e-* genişlemesi ile meydana geldiğini Erdal’dan alıntılar.

Sözcüğün farklı bir kökten geldiği yönünde ayrı bir görüş Räsänen ve Doerfer tarafından dile getirilir: Räsänen (1969: 424), *şişek* “*zweijähriges Schaf*. // iki yaşındaki koyun” sözcüğünün *şiş-* (< *siş-*) “*anschwellen*. // şişmek”ten geldiğini belirtirken, Doerfer

¹⁷Clauson (1972: 563), *tişek* sözcüğünün Hap. Leg. yani kaynaklarda tek örnek olarak geçtiğini, Yakut Türkçesinde *tisege* biçimiyle yaşadığını, birkaç Kuzeybatı, Güneybatı ve Kuzey merkez Türk dillerinde *şişek* biçimiyle yaşadığını; Moğolcanın ilk döneminde *şilegü* biçimiyle geçtiğini ifade eder.

¹⁸ Ayrıca bk. DRS 563.

(1967: 328) de *tişek* biçiminin *sişäk*'ten benzeşmezlik sonucu meydana gelen ikincil bir biçim olduğunu ifade eder.

Tekin (2013: 203- 206), “*Turkic tiş, Chuvash šäl and Mongolian šidün*” adlı makalesinde konuyla ilgi detaylı bilgiler aktarırken Doerfer ve Räsänen’in görüşlerine karşılık şu düşünceleri aktarır: *şişek* “iki yaşındaki koyun” sözcüğü *şiş-* fiilinden değil **tişe-* fiilinden gelir, çünkü: 1. Türkçede benzeşmezlik durumu son derece nadir görülen hatta var olmayan bir ses olayıdır; 2. DLT’teki *tişek* sözcüğünün varlığından ayrı olarak, Yak. *tīsāñä/ tīhāñä* “üç yaşında dana ya da tay” ve SUyg. *tisemei* “üç yaşında koyun” örneklerine sahibiz.¹⁹

Clauson (1972: 563) ise ET *tişek* sözcüğünün Moğolcanın ilk döneminde *silegü*²⁰ biçimiyle geçtiğini ifade eder. Eren²¹ de (1999: 389) Moğolcadaki bu biçimin *tişek* biçimiyle ilgili olduğunu *şişek* ikincil biçimiyle birleştiremeyeceğini belirtir. Tekin²² (2013:

¹⁹ Tekin- Ölmez (2015: 75), AT sözbaşı /s/ sesinin Yakut Türkçesinde düştüğünü **sen > en* “sen”, **sekiz > ağıs* “sekiz”, **söz > ös* örnekleriyle belirtir.

²⁰ Benzer bir anlam Moğolca *soyuga* sözcüğü ve türevlerinde de görülür: MTS’de *soyug-a* için “köpek dişi, uzun sivri diş; dışarıya fırlak olan üst ön diş; hayvanın azı dişi; yeni sürmüş dal, sürgün, filiz; düğümleri çözmede kullanılan boynuz iğne veya biz” (Lessing, 2017: 868), *soyugalang* “beş yaşında olan (at, öküz); üç yaşında olan koyun” (Lessing, 2017: 869) anlamları ile *soyugatay* “köpek dişi veya azı dişi olan hayvan, azılı” (Lessing, 2017: 869) ve *soyugatan* “köpek veya azı dişi olan vahşi hayvanlar, azılılar” (Lessing, 2017: 869) anlamları ile karşılaşıyoruz.

²¹ Eren (1950: 152- 153), Radloff’un *şişek* sözcüğünü Vámbéry’nin *Čagataische Sprachstudien* başlıklı eserine dayanarak *şişal* şeklinde okuduğunu belirtmesine rağmen, Vámbéry’nin sözcüğü doğru şekli ile okuduğunu belirtir.

²² Tekin (2013: 204), Genel Türkçe *tiş*’in Çuvaşçada *šäl* olduğunu ancak bu *šäl* biçiminin sözbaşı *t-* değil *s-* sesine gittiğini, Çuvaşça ve Genel Türkçe arasında sözbaşı *t-~ s-* denkliğinin yaygın olarak görüldüğünü: Çuv. *sula* “spleen” (< *sulaq*) ~ Genel Türkçe *talaq* (< **tālaq*; Türkm. *dālak*, Yak. *tāl*); Çuv. *šän-* <

205), Moğ. *šilüge/ šilegü* “iki yaşındaki hayvan” sözcüğünün *šidün* “dişli hayvan, diş çıkaran hayvan” (< **sil+dün*) ile bağlantısının açık olduğunu, sözcüğün Genel Türkçe *tiş* ve Çuvaşça *šāl* biçimleriyle aynı kökten geldiğini söyler. Çuvaşça *šāl* sözcüğünden türeyen *šāla, šālapulā* “luciperca²³// sudak balığı // pike perch” sözcüğünün Macarcaya *süllö* “luciperca// sudak balığı// pike perch” olarak geçtiği hem Eren²⁴ hem de Tekin²⁵ tarafından dile getirilir. Sözcüğün geçirdiği anlamsal değişime de dikkat çeken Tekin (2013: 206), Çuv. *šāla* örneğinde sözcüğün “dişli hayvan” anlamından “dişli balık” anlamına değişirken; Yak. *tīsāñä/ tihāñä* “üç yaşında buzağı ya da tay”, SUyg. *tisemei* “üç yaşında koyun”, Tuv. *dižen* “büyük dişli”, Kaz. *tiseñ* “keskin dişli”, YUyg. *čišan* “keskin dişli” sözcüklerinde temel anlamın devam ettiğini belirtir. Yukarıda bahsedilen anlam değişiminin aynısı Anadolu’da (Eğirdir Gölü’nde) bir balık türüne *şişek* ve *dişli*²⁶ adlarının verilmesiyle Türkiye Türkçesinde de görülür.

**sion-* < **sōñ-*, *šān* “don” ~ Genel Türkçe *toñ* “don, buz”, *toñ-* “donmak”, Türk. *doñ-*, Yak. *toñ-* örnekleriyle verir.

²³ Luciperca için Vikipedi’de: “Sudak balığı ya da Uzun levrek (Sander luciperca, eski bilimsel adı Stizostedion luciperca), Percidae familyasından yırtıcı bir tatlı su balığı türüdür.” açıklamaları bulunur. İnternet Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Sudak_balığı, Erişim tarihi: 05/06/ 2021.

²⁴ Eren (1999: 389), *süllö* balığına Macarca *fogas* adının denk geldiğini (Mac. *fog* ‘diş’+*as* ‘+lı,+li’ eki= ‘dişli’ (balık) ikinci bir olasılık olarak Çuvaşça *šāla*’yı Türkçe *tışak* (> *tışek*)’ın karşılığı saydığını, Çuvaşça *šāla*’nın *šāl* ‘diş’ kökünün türevi olduğunu ve Eğirdir Gölü’nde yaşayan bir balığa *şişek* adının verilmesinin böylece açıklık kazandığını belirtir.

²⁵ Tekin (2013: 206), Çuvaşça *šāla* sözcüğünün Macarcaya da *süllö* şeklinde geçtiğini, sözcüğün “hayvan dişi”nden “balık dişi”ne evrildiğini ve bir balık türünün adı olduğunu belirtir.

²⁶ DS IV 1525’te *dişli* I için “1. Karagöz balığı; 2. Kaya balığı” anlamları verilir

Ötüken- Türkçe Sözlük'te (2007: 4494- 4495), *dişek* “ET. s. 1. Süt dişlerini dökmüş olan; 2. Üç yaşından daha büyük koyun; şişek; 3. EOT *ağz* Bir ağzı dişli, diğer ağzı düz, iki keskin ağzılı taş veya sıva yüzünü taraklamaya, değirmen taşını dişemeye yarar bir tür taşçı çekici; dişengi” sözcüğünün *tiş+ē-mek > tiş-e-k > diş-e-k* şeklinde geliştiği, DS'de geçen *fişek/ işek* biçiminin ise ET *tişek > şişek > işek > fişek* şeklinde bir gelişim gösterdiği vurgulanır. Benzer ifadeler *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*'te geçer: *şişek* i. (Eski Türk. *tişek < tişe-* "diş çıkarmak") *halk ağzı*. İki yaşındaki koyun.” (Ayverdi, 2010: 1174).

Ziya Şükün (1944: 1351), *şişek* için “ş'nin esresiyle çil kuşu manasınadır, ona *şışü*, *şüşek* de derler.” bu bilgileri aktarır ancak bunun “koyun” olan *şişek* ile bir bağı var mı herhangi bir bilgi verilmez. Benzer bir ifade *Burhân-ı Katı*'da verilir: *şişek* شيشك “Bîşek şişak manasınadır. Çil kuşuna da denir. Akke manasınadır ki saksagan dedikleri kuştur.” (Mütercim Âsım Efendi, 2009: 739).

Özetle *şişek* sözcüğünün kökeni dair genel görüş, sözcüğün ET *tişe-* fiilinden *-k* ekiyle türetildiği yönündedir. Yapılan bazı etimolojilerde *tişe-* fiilinin ve *şişek* adının tanımında diş kaybetmenin öne çıkarıldığı görülür. *tişe-* için “süt dişlerinden bazılarını kalıcı dişlerle değiştirmek” anlamı ve *tişek/ şişek* için “süt dişlerinden bazılarını kalıcı dişlerle değişmiş koyun” anlamı sözcükleri daha iyi tanımlayacaktır. Çünkü bir ve iki yaşlarında bir koyun, dişlerinin tamamını değil, sadece iki tanesini değiştirir, dört yaşına geldiğinde diş değişimini tamamlamış olur. Bu durum, *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*'deki *Koyun ve Keçi* başlığı adı altında verilen açıklamalardan, internet erişim

araçlarından ²⁷ ve sürü sahipleri ile yapılan görüşmelerden anlaşılmaktadır: *kozu* için “kuzu”, *toklu* için “bir yaşındaki kuzu”, *şişek* için “iki yaşındaki koyun”, *ögeç* için “üç yaşındaki koyun”, *ök* için “dört yaşındaki koyun” (Toparlı vd. 2000: 18- 19) anlamları verilir. Burada bir koyunun iki yaşından dört yaşına kadar yaşadığı diş değişim dönümleri adlandırılmaktadır. Dört yaşında son dişlerini yenileyen bir koyun, altıncı yaşında daha önce edindiği dişlerini kaybetmeye başlar. Bu nedenle beşinci ve altıncı yaşlarda bir adlandırma yapılmaz. Bu durum bir koyunun adlandırılmasında diş kaybetmesinin değil diş yenilemesinin önemsendiğini göstermektedir.

Sonuç: Bu makalede, tarihî ve çağdaş Türk dillerinde tespit edilen *şişek* sözcüğü, etimolojik olarak incelenmeye çalışılmış ve incelemenin sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- *şişek* sözcüğü etimolojisine dair tarafımızdan da kabul edilen genel görüş ET *tişe-+-k* şeklinden geldiğidir.
- *tişe-* fiili için “süt dişlerinden bazılarını kalıcı dişlerle değiştirmek”, *şişek* adı için “süt dişlerinden bazılarını kalıcı dişlerle değişmiş koyun” anlamları önerilmektedir.
- *şişek* sözcüğü ET döneminde DLT’te bir kez *tişek* “iki yaşındaki koyun” (Ercilasun- Akkoyunlu, 2018: 167) olarak kaydedilmiştir.
- OT döneminin doğu kolu Kıpçak, Harezmi ve Çağatay dönemi eserlerinde *şişek* biçimi “iki yaşındaki koyun”;

²⁷ Koyunların yaşı nasıl bellirlenir adlı videonun internet erişim adresi: <https://youtu.be/SP5fkq6OWxo>, erişim tarihi: 05/06/2021

“oğlak” ve “büyük koyun; iki yaşındaki kuzu” anlamlarıyla, batı kolu EOT’de *şişek* biçimi ve “iki yaşındaki koyun” anlamıyla geçer. EOT tıp metinlerinde erkek *şişek* etinin faydalı olmasından olsa gerek *şişek* sözcüğü genellikle erkek tabiri ile birlikte kullanılır.

- Anadolu ağızlarında sözcüğün *şişek*, *şişeyh*, *şişak*, *şişey*, *şişik* (II), *şişek*, (DS X 3786- 3787), *fişek* (DS V 1872) ve *işek* (I) (DS VII 2562) türevleri; çağdaş Türk dillerinden Kaşgar ve Yarkend ağzında *şişak* (Shaw, 2014: 239), Kumuk Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Tatar Türkçesinde *şişek* (KumTS 335; AzTS 3162; TüTaS 296), Kırgız ve Türkmen Türkçesinde *şişek/işek* (KırTS 630; TürkmİngS 33), Halaç Türkçesinde *şişäk* (Doerfer- Tezcan, 1980: 196) biçimleri “(genelde) iki yaşındaki koyun” anlamıyla kayıtlıdır.
- Yakut Türkçesinde *tīsänä/ tihänä* “üç yaşındaki dana ya da tay”, Sarı Uygur Türkçesinde *tisemei* “üç yaşındaki koyun”, Tuva Türkçesinde *dižen* “süt dişlerini kaybetmek”, Kazak Türkçesinde *tiseŋ* “keskin dişli” (Tekin, 2013: 206) örnekleri birincil biçimin türevleri olup sözcüğün ana anlamına bağlı kalmışlardır.
- Çuvaş Türkçesi *şäla* (Eren, 1999: 289; Tekin, 2013: 206) ve Türkiye Türkçesinde *şişek* ile *dişli* biçimleri “dişli balık” anlamında diğer kullanımlardan ayrılarak genelden özele bir anlam değişimi göstermiştir.
- *tişe-*, DLT’te “orak, testere, değirmen taşı vb. aletlerin dişlerini bilemek; koyun diş yenilemek” anlamıyla kullanılmış, tarihî Kıpçak döneminde (Eminoğlu, 2011: 289)

bu anlamını korumuş, *oydı yığaçnı/ tişedi tegirmenni/ bu tişegüç* (Eminoğlu, 2011: 100) cümlesinde *tişegüç* “bileme aracı” biçimiyle nesne adı olmuştur. Günümüzde *dişe-* biçiminde “(bebekler için) diş çıkarmaya başlamak; diş çıkarmak” (Tietze, 2002: 629), (TüS, 2011: 680) anlamıyla aynı işlevde kullanılmaktadır. Çağdaş Türk dillerinden Kumuk Türkçesinde *tişe-* sözcüğü “1. Yonmak, yontmak; *taşnı tişemek* ‘taşı yontmak’; 2. *mec.* Birini birine, bir şeye saldırtmak” (KumTS 335) anlamlarıyla hem “bilemek, yontmak” anlamını devam ettirmiş hem de “birini doldurmak” gibi mecazî bir anlam kazanmıştır. Benzer durum Kaşgar ve Yarkend ağzında da görülmektedir: *tişa-* “1. Testerenin dişlerini eğelemek; 2. *çişi-* ‘yaşını doldurmak” (Shaw, 2014: 261).

Kısaltmalar:

An. Ağ.: Anadolu ağızları, **AT:** Ana Türkçe, **Az.:** Azerbaycan Türkçesi, **AZDL:** Azerbaycan Dialektoloji Lügati, **AzTS** Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü, **BM:** Kitābu Bulğatu’l-muštāk fī Luğati’t-Türk ve’l-Kıfçāk, **Çuv.:** Çuvaşça, **DLT:** Divānu Luğāt-it Türk, **DRS:** *Drevnetyurkskiy Slovar*, **DS:** Derleme Sözlüğü, **ED:** An Etymological Dictionary of Pre- Thirteenth- Century Turkish, **EOT:** Eski Oğuz Türkçesi, **ET:** Eski Türkçe, **Far.:** Farsça, **Gir.** Giresun, **Hal.:** Halaç Türkçesi, **HK:** Hazā Kitābu Hükemā-yı Tertīb-i Mu’ālece, **Hou:** Houtsuma- Ein Türkisch- Arabisches glossar nach der leidener handschrift, **HS:** Hazā’inu’s- Sa’ādat, **İM:** İbnü Mühennâ, **İng.:** İngilizce, **Kaz:** Kazak Türkçesi, **KıpTS:**

Kıpçak Türkçesi Sözlüğü, **Kır.:** Kırgız Türkçesi, **KırTS:** Kırgız Türkçesi Sözlüğü, **Kİ:** Kitâb al-İdrâk li-lisân al-Atrâk, **krş.:** Karşılaştır, **Kum.:** Kumuk Türkçesi, **KumTS:** Kumuk Türkçesi Sözlüğü, **LÇ:** Lûgat-i Çağatay ve Türkî-i Osmânî, **Mac.:** Macarca, **mec.:** mecaz, **Moğ.:** Moğolca, **MTS:** Moğolca- Türkçe Sözcük, **OT:** Orta Türkçe, **SUyg:** Sarı Uygur Türkçesi, **TA:** Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî, **Tat.:** Tatar Türkçesi, **TDK:** Türk Dil Kurumu, **TüTaS:** Türkçe Tatarca Sözlük, **Tr.:** Trabzon, **Trkm.:** Türkmen Türkçesi, **TrkmİngS:** Türkmen Türkçesi- İngilizce Sözlük, **TT:** Türkiye Türkçesi, **TS:** Tarama Sözlüğü, **Tuv.:** Tuva Türkçesi; **Tüs:** Türkçe Sözlük, **TZ:** Et-Tuhfetü'z-Zekiyye, **vd.:** ve diğerleri, **Yak.:** Yakut Türkçesi

Kaynaklar

- Al-Turk, G., 2012: *Kitābu Bulğatu'l-muštāk fi Luğati't-Türk ve'l-Kıfçāk Üzerine Dil İncelemesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ahmet Vefik Paşa, 2000: *Lehce-i Osmânî*, yayına hazırlayan: Recep Toparlı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Altaylı, S., 2018: *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü II*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atalay, B., 1945: *Et-Tuhfetü'z-Zekiyye*, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- , 1985: *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aydın, M., 2002: *Aybastı Ağzı (İnceleme- Metin- Sözlük)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ayverdi, İ., 2010: *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Seçil Ofset 100. Yıl Matbaacılar Sitesi.
- Battal, A., 1934: *İbnü- Mühennâ*, İstanbul: Devlet Matbaası.

- Buran, A., İlhan, N., 2008: *Elazığ Yöresi Söz Varlığı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Caferoğlu, A., 1931: *Abu Hayyan, Kitâb al-İdrâk li-lisân al-Atrâk*, İstanbul: Türkiyat Enstitüsü Yayınları.
- , 1994: *Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, Ankara: Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- , 1995: *Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar*: Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Clauson, G., 1972: *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford.
- Demir, N., Şen, Ü., 2006: *Sivas İli ve Yöresi Ağızları (Etnik Yapı- Dil İncelemesi- Metinler- Sözlük)*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Demir, N., 2001: *Ordu İli ve Yöresi Ağızları (İncelme- Metinler- Sözlük)*, Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.
- , 2006: *Trabzon ve Yöresi Ağızları I (Tarih- Etnik Yapı- Dil İncelemesi)*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Doerfer, G., 1967: *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen*, Band III, Wiesbaden.
- Doerfer, G., Tezcan, S., 1980: *Wörterbuch des Chaladsch*, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Ehmetyanov, R., Möhemmetdinov, R., Nurieva, F., Ganiev, F., 2014: *Türkçe Tatarca Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eminoğlu, E., 2011: *Kitâbü'l- Ef'âl*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. B., Akkoyunlu, Z., 2018: *Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâti-t-Türk giriş-metin-çeviri-notlar dizin*, (3. Baskı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdal, M., 1991: *Old Turkic Word formation: A functional approach to the lexicon I-II*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag.
- Erdoğan, M., 2009: *Osmanlı Türkçesinde Benzer Yazılışlı Kelimeler Sözlüğü*, Ankara: Grafiker Ofset Yayıncılık.
- Eren, H., 1950: “Çağatay Lûgatleri Hakkında Notlar”, *Ankara: Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 8, (1- 2), 145- 163.

- , 1999: *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara: Bizim Büro Basım evi.
- Gemalmaz, E., 1995: *Erzurum İli Ağzları (İnceleme- Metinler- Sözlük ve Dizinler)* III. Cilt, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülseren, C., 2014: *Malatya Sözlüğü*, İstanbul: Promat Basım ve Yayın.
- Gümüştam, G., 2009: *Hazā Kitāb u Hükemā-yı Tertīb-i Mu'ālece Adlı Eser Üzerine Bir Dil İncelemesi (İnceleme- Metin- Dizin- Terimler Sözlüğü)*, Doktora Tezi, Ankara: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Garrett, J., Lastowka, G., Muhammetmuradova, A., Myradova, J., Naahielua, K., Pallipamu, M., Rustamov, M., Sharipova, M., Yaylymova, A., 1996: *Türkmen- English Dictionary*.
- Hauenschild, I., 2003: *Die Tierbezeichnungen bei Mahmut al-Kaschgari, Eine untersuchung aus sprachund kulturhistorischer Sicht*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Houtsma, N. TH., 1894: *Ein Türkisch-Arabisches glossar nach der Leidener Handschrift*, Leiden: E. J. Brill.
- İlhan, N., 1998: *Eşref Bin Muhammed Hazā'ınu's- Sa'ādat (İnceleme- Metin- Dizin)*, Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalieva, G., 2020: "Kırgız Türkçesinde Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvanlara Yaşlarına Göre Verilen Adların Etimolojisi Üzerine Bir İnceleme", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 6, (2), 609- 627.
- Kara, İ., 2014: *Güneyce- Rize Sözlüğü*, İstanbul: Ana Yayın Dağıtım.
- Karagöz, E., 2010: "Redhouse, James W., Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniye", *Dil Araştırmaları*, 6, (1), 246- 250.
- Karaağaç, G., 2008: *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kesten, F., 2013: *Sivas Sözlüğü*, Sivas: Buruciye Yayınları.
- Kocabay, Y., 1984: *Türkçe- Fransızca Büyük Sözlük*, Ankara.

- Lessing, F. D., 2017: *Moğolca-Türkçe sözlük*, çeviren: Günay Karaağaç, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Meninski, F. M., 1687: *Thesaurus linguarum orientalium Turcicae Arabicea- Persicea*, Vienna.
- , 2000: *Thesaurus linguarum orientalium Turcicae Arabicea- Persicea C.II*, İstanbul: Simurg Yayınları.
- Meynard, A. C. B., 1886: *Dictionnaire Turç- Français*, Paris: Supplement.
- Mollova, M. R., 2003: *Doğu Rodop Türk Ağzlarının Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mütercim Âsım Efendi, 2009: *Burhân-ı Katı*, yayına hazırlayan: Öztürk, M., Örs, D., İstanbul: Türk Dili Kurumu Yayınları.
- Nadelyayev, V., M., Nasilov, D., M., Tenişev, E., R., Şçerbak, A., M., 1969: *Drevnetyurkskiy Slovar*, Leningrad.
- Olçay, S., Ercilasun, A. B., Aslan, E., 1988: *Arpaçay Köylerinden Derlemeler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Pekacar, Ç., 2011: *Kumuk Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Räsänen, M., 1969: *Versuch in es Etymologisches Wörterbuchs der Türksprachen*, Helsinki: Suomalais- Uirilainen Seura.
- Redhouse, J. W., 1990: *Redhouse Yeni Türkçe- İngilizce Sözlük*, İstanbul: Redhouse Yayınevi.
- Sağır, M., 1995: *Erzincan ve Yöresi Ağzları (İnceleme- Metinler- Sözlük)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Shaw, R. B., 2014: *Kâşgar ve Yarkend Ağzı Sözlüğü*, çeviren: Fikret Yıldırım, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Savi, S. İ., 1993: *Yusuf Ziyaeddin Paşa'nın El- Hediyyetü'l- Hamîdiyye'sinde Osmanlıca- Türkçe Taraması*, Ankara: Elektronik İletişim Ajansı Yayınları.
- Steingass, F. J., 1998: *A Comprehensive Persian- English Dictionary*, London.
- Şemseddin Sami 2011: *Kamus-i Türkî*, hazırlayan: Yavuzarslan, P., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Şeyh Süleyman Efendi-i Özbekî el-Buhârî, 1882: *Lugat-i Çağatay ve Türkî-i Osmânî*, İstanbul: Mihrân Matbaası.
- Şükün, Z., 1944: *Farsça- Türkçe Lûgat*, İstanbul: Maarif Matbaası.
- Taşkıran, H. İ., 2021: *Sivas Akıncılar Ağzı Karşılaştırmalı ve Tanıklı Sözlüğü*, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Bilimler Enstitüsü.
- Tekin, T., 2013: "Turkic tiş, Chuvash şäl and Mongolian şidün", *Makaleler I Altayistik*, Ankara: TDK Yayınları.
- Tekin, T., Ölmez, M., 2015: *Türk Dilleri -Giriş-*, Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Tenişev, E. R., 1976: *Stroy sarıg-yugurskogo yazıka*, Moskva.
- Tietze, A., 2002: *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı I*, İstanbul: Simurg Kitapçılık, Yayıncılık ve Dağıtım Ltd. Şti.
- Toparlı, R., Çögenli, S., Yanık, N., 2000: *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, Ankara: TDK Yayınları.
- Toparlı, R., 2019: *Sivas Sözlüğü*, Sivas: Sivas Vilayet Kitaplığı.
- Tor, G., 2004: *Mersin Ağzı Sözlüğü*, İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi:38.
- Türk Dil Kurumu, 2003: *Azerbaycan Dialektoloji Lügati*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu, 1993: *Derleme Sözlüğü*, 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu, 1993: *Tarama Sözlüğü*, 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu, 2011: *Türkçe Sözlük*, 11. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu, 2009: *Veteriner Hekimleri Sözlüğü*, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkmen, Ş., Türkmen, Ö., 2018: *Örnekleriyle Emirdağ Ağzı*, Emirdağ: Öz Bran Ofset.
- Yudahin, K., K., 2011: *Kırgız Sözlüğü*, çeviren: Abdullah Taymas, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Web Kaynakları

“*Luciperca*” adlı Wikipedia içeriğinin internet erişim adresi:
https://tr.wikipedia.org/wiki/Sudak_balığı, erişim tarihi:
05/06/ 2021.

“*Koyunların yaşı nasıl belirlenir*” adlı videonun internet erişim
adresini: <https://youtu.be/SP5fkq6OWxo>, erişim tarihi:
05/06/2021.